

Krčmová, Marie

## Milan Jelínek do desátého decennia

*Linguistica Brunensia*. 2013, vol. 61, iss. 1-2, pp. [197]-200

ISBN 978-80-210-6254-2

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127161>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

## KRONIKA – ХРОНИКА – ANNIVERSARIES – CHRONIK

### Milan Jelínek do desátého decennia

Málokdy máme v české lingvistice příležitost připomenout tak významné životní jubileum! V červnu tohoto roku dosahuje devadesátky prof. PhDr. Milan Jelínek, CSc. (nar. 22. 6. 1923), významný lingvista, bohemista a slavista. Jeho životní dráha má dvě linie, které se místy protínají, místy však jedna zastavuje rozlet druhé: vědeckou činnost a veřejnou angažovanost. To vše včetně peripetií daných dobou, v níž mu bylo dáno žít, a jejími zvraty, bylo sdostatek připomenuto již dříve, proto zde upozorníme jen na některé klíčové momenty.

Milan Jelínek se narodil v Brně v úřednické rodině a s tímto městem je spojena celá jeho životní i profesní dráha. Z česko-německého prostředí města i rodiny samé si přinesl základní cit pro jazyk včetně schopnosti hodnotit kultivovanost projevu. Lingvistickou orientaci pak podle jeho vlastních slov utvářelo také setkání s klasickým dílem české moderní jazykovědy, sborníkem *Spisovná čeština a jazyková kultura*, jež položilo základ jako tolerance k proměnám jazyka a důslednou aplikaci funkčního přístupu k výrazovým prostředkům textů, s nimiž po celý život pracoval.

Po maturitě byl Jelínek – jako většina jeho vrstevníků – totálně nasazen v továrnách v Rakousku. Od roku 1943 se zapojil do odbojové organizace, v r. 1944 byl zatčen, souzen, vězněn na různých místech a jen konec války jej zachránil od osudu nejtěžšího. Vedle životní zkušenosti vytěžil z toho i praktickou znalost srbochorvatštiny, kterou (spolu s češtinou a ruštinou) začal po válce v Brně ve zrychleném tempu studovat. V letech 1948–49 je středoškolským profesorem v Holešově, brzy se však vrací do Brna jako redaktor novin *Rovnost*. Z tohoto působení vytěžil spíše prakticky orientovanou knížku *O jazyku a stylu novin* (1957), znalosti však využil i odborně při konstituování koncepce samostatnosti publicistického stylu, v čemž souzněl s mladými lingvisty z pražského okruhu. Stylistická problematika se stala jednou z oblastí jeho odborné a vědecké práce po celý život. Orientace na syntax a šířeji na jazyk národního obrození, jemuž se jako jeden z prvních vědeckých aspirantů věnoval (titul CSc. získal v r. 1958), se stala pozadím pro jeho další okruh zájmu, totiž otázky proměn jazyka nové doby a postojů lingvistiky k nim, otázky českého jazykového purismu 19. a 20. století. Myšlenky, které v této tematice rozvíjel, byly bohatě materiálově fundované, můžeme dokonce říci, že byl a je jediným českým lingvistou, který se s názory puristů s oporou o primární prameny soustavně seznamoval a dovedl je nepředpojatě zhodnotit. Zájem o problémy užívání jazyka a nutnost zabývat se i otázkami jazykové správnosti pak vyústily v množství menších příspěvků v denním tisku, které se vyjadřovaly, mnohdy i na základě podnětů čtenářů, k jazykovým otázkám. Musíme ocenit fakt, že je psal lingvisticky fundovaně a zodpovědně, pohotově, a zřejmě i rád, protože vyhovovaly jeho potřebě diskuse o problémech vyjadřovací praxe a aktivního působení v ní. Této činnosti se věnoval (vedle jiných vědeckých zájmů) jak jako pracovník brněnského pobočky Ústavu pro jazyk český (1953–1958; znovu, nedobrovolně od r. 1971), tak na katedře českého jazyka a literatury filozofické fakulty (1953–1971), a vlastně až dodnes. Na fakultě přednášel zejména stylistiku a vývoj češtiny a vedl diplomní, doktorské nebo kandidátské práce. Působil i v zahraničí.

Odborný profil M. Jelínka (od r. 1958 docenta, 1964 profesora brněnské univerzity) a jeho ochota podílet se na chodu věci vedla k tomu, že byl pověřován akademickými funkcemi: v 60. letech (1960–1961) byl proděkanem, pak (1962–1965) děkanem fakulty a po návratu ze zahraničního

pedagogického působení prorektorem univerzity, tehdy Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, pro pedagogické záležitosti (1966–1970). Jeho výrazná politická aktivita v období sklonku 60. let 20. století vedla k jeho vyloučení z KSČ a v r. 1971 k odsunutí z vysoké školy do neprestížního postavení odborného pracovníka Ústavu pro jazyk český, kde setrval až do důchodu v r. 1983. Ztratil možnost kontaktu se studenty, možnost publikovat pod svým jménem, neztratil však zájem o obor a vedle práce v jazykové poradně připravoval obdivuhodnou databázi různých puristických příkazů a doporučení, jak je přinášel čas. Neměl jistotu, zda ji bude moci někdy plně využít, nicméně v ní pokračoval a připravoval i určité zobecnění. Podobně se průběžně věnoval přípravným pracím na možnou syntézu stylistiky, k níž stačil před zákazem publikování zveřejnit jen několik málo studií. Kromě toho pokračoval pod zapůjčenými jmény v psaní drobných příspěvků o jazyce v denním tisku a věnoval péči společné knižce O češtině každodenní (1984), v níž jeho příspěvky tvoří asi jednu třetinu. Po vzniku samizdatových Lidových novin publikoval podobné příspěvky i v nich, samozřejmě už pod svým jménem. Další naplnění v době nesvobody našel při organizaci vydávání a výměny samizdatové literatury (v letech 1978–1989 tak bylo rozmnoženo více než 230 různých titulů). Postupně vznikají díky aktivitě jeho i celé rodiny brněnské „bytové“ literární semináře a od r. 1987 také odborné, zejména politologické a filozofické semináře, na něž přijížděli zahraniční hosté. Byl i členem ilegálního Moravského politického klubu (1982), zakládajícím členem Masarykovy společnosti (1988), členem Hnutí za občanskou svobodu, Občanského fóra v Praze a zakládajícím členem Občanského fóra v Brně. Jeho činnost byla tedy nejen značná, ale i různorodá.

Rok 1989 uvádí Jelínka znovu do centra veřejného dění v Brně. Stává se rektorem brněnské univerzity, už znovu Masarykovy (1990–1992), kterou převedl se zodpovědností a elegancí přes období její stabilizace až k počátkům nového rozvoje, je zakladatelem a prvním předsedou Československé konference rektorů (vznikla 1990). Současně se vrací na Ústav českého jazyka FF MU a jako profesor se zejména do konce století podílí na výuce: jeho tématem je jazyková kultura, vývoj češtiny od obrození, stylistika, vede pro studenty základního běhu studia i pro doktorandy např. přednášky a semináře Dějiny českého jazykové purismu, Dějiny kultury spisovné češtiny od doby Gebauerovy po současnost, pro doktorandy také Diachronní studium komunikativní funkce textu. V nich dovedl zaujmout účastníky, aktivizovat je, a současně zúročil bohaté znalosti vývoje nové češtiny a ukazoval proměny postojů k ní, přičemž poznatky zařazoval do evropských kontextů. Připravoval také odborné přednášky pro brněnskou Letní školu slovanských studií.

Jelínke bohatě využívá po r. 1989 možnosti svobodně promlouvat a publikovat. Je aktivním účastníkem lingvistických konferencí, účastní se kolektivních prací spojených s brněnským pracovištěm: Takto spatřila světlo světa např. jeho dlouho promyšlená Stylistika, 1995, stylistická hesla v Encyklopedickém slovníku češtiny, 2002, nebo kapitola o purismu v Kapitolách z české jazykovědné bohemistiky, 2007. V jeho pera vznikají mnohé studie publikované doma i v zahraničí a samozřejmě neopouští ani drobné příspěvky směřující ke kultivaci vyjadřování a postojů k jazyku. Je v nich věrný svému názoru, že jazyk je třeba sledovat a vysvětlovat, nikoli však reglementovat. V tomto smyslu působí také při besedách, např. byl často hostem brněnské redakce Československého (Českého) rozhlasu. Neomezuje se jen na lingvistiku: vedle lingvistických příspěvků najdeme v jeho publikacích a jiných vystoupeních např. tematiku masarykovskou. Na organizaci vědeckého života se kromě účasti na habilitačních a profesorských řízeních v oboru bohemistika podílí jako člen redakcí odborných časopisů v ČR i v zahraničí (polská Stylistyka a srbský Stil). Byl u zrodu Slezské univerzity v Opavě (1993) a několik let na ní působil. Veřejným ocenění jeho práce např. Zlatá medaile Masarykovy univerzity (1991), francouzský řád „Commandeur dans l'Ordre National des Palmes Académiques“ (1992), Zlatá medaile Slezské univerzity v Opavě (2003), která mu udělila i titul doctor honoris causa (2004) nebo ruská medaile k „60 let pobjedy v Velikoj Otečestvennoj vojne“ (2005).

Zejména v posledních letech pracuje Jelínek na vzpomínkách, díky dlouhé a plodné životní dráze je totiž opravdu na co vzpomínat. Z připravovaného textu byly publikovány jen malé úryvky, v nich je však patrna velkorysost vzpomínajícího, který sice subjektivně prezentuje skutečnosti, ale necítí

potřebu se mstit nebo přes tuto cestu budovat mýtus své osoby. I v tom je svůj. Přejeme mu, aby našel pro rozpracovanou knížku dostatek sil i v dalších letech.

### BIBLIOGRAFIE PRACÍ MILANA JELÍNKA ZA LÉTA 2007 – 2012

Bibliografie jubilanta byla otištěna u předcházejících životních jubileí: za léta 1947–1997 ve sborníku Karlík, Petr, Krčmová, Marie (eds.). *Jazyk a kultura vyjadřování*. Brno: MU 1998, s. 15–39, pokračování do r. 2006 v SPFFBU A 56, 2008, s. 152–155. Zde proto připojujeme jen její pokračování. Zkratky: e = edice, g = glosa, k = knižní publikace, kk = kapitola v knize, m = biograficko-bibliografický medailon, bibliografie, p = překlad, r = recenze, red = redakce, s = studie, článek, t = rejstřík, u = učební text, z = zpráva.

#### Dodatky starší bibliografie

- (s) Adjektivní atributy v odborné terminologii. *Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis. Series Bohemistica. Termina 2003 Vol. 2, 2004*, s. 98–105.
- (s) Jan Gebauer a česká jazyková kultura. In: Karlík, Petr, Pleskalová, Jana (eds.). *Život s morfémou*. Brno : MU, 2004, s. 61–71.
- (s) Netolerantní postoje Františka Trávníčka k jazykovědnému strukturalismu. In: *Literatura určená k likvidaci III: sborník příspěvků z konference pořádané v Brně 7.-8. listopadu 2006*. Brno : Obec spisovatelů 2006, s. 19–25.
- Slovo tramvaj jsme přejali z anglického jazyka již v minulém století. *Olomoucký den*, r. 3, č. 12 (15.01.2001), s. 13.
- Oprava staršího záznamu: *Epické písmo Kotrleho obetkané lyrikou*. *Literární noviny* 45, 6/11 2006, G-H.

#### 2007

- (s) Au commencement était l'Association Jan Hus. In: *Romanica Olomucensia XVII. Université d'été. Langue (s)et langages*. Univ. Palackého v Olomouci 2006, s. 17–18.
- (s) O češském jazykodobě purizmu novogo vremeni. In: *Globalizacija – etnizacija. Etnokulturnyje i etnojazykovye processy*. Kn. II. Moskva: Nauka 2006, s. 30–36.
- (s) Verbonominální synonyma k slovesům. In: *Přednášky a besedy ze XL. běhu LŠSS*. Brno: FF MU 2007, s. 40–49.
- Hranice. *Universitas* 2007, č. 1, s. 31–33.
- Spojka jestli není nespisovná. *Universitas* 2007, č. 2, s. 30–31.
- Nový impuls pro pěstování česko-polské vzájemnosti. *Hlas. Zpravodaj ČSV* 2007, č. 1.

#### 2008

- (s) Kam směřuje česká jazyková kultura: k evropeizaci či k purismu? *Přednášky a besedy ze XLI. běhu LŠSS*. Brno : Masarykova univerzita, s. 64–75.
- (s) Styl beletrizované korespondence mezi Janem Werichem a Jiřím Voskocem : (Komentář ke Korespondenci I a II). In: *Michaela Čornejová, Pavel Kosek (eds.). Jazyk a jeho proměny : Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu*. Brno : Host, s. 70–85.
- (r) Jiří Haller se vrací do české jazykové kultury. *NŘ* 91, 2008, č.2, s. 96–99.
- (m) Profesor Trávníček jako slovníkář a teoretik stylu. In: *SPFFBU Linguistica Brunensia*, 57, s. 227–229.
- (m) Život a dílo profesora Františka Trávníčka (k 120. výročí jeho narození). *Sborník Muzea Blansko 2008*. Blansko : Muzeum Blansko, s. 51–55.
- Mendlovo náměstí. *Universitas* 41, č. 1, s. 23–24.

Různé významové motivace synonym pro „záchod“. *Universitas* 41, č. 2, s. 38–39.  
 O předložkách vyjma, mimo a jejich variantách. *Universitas* 41, č. 3, s. 39–41.

### 2009

Rozhovory s českými lingvisty II. Chromý, Jan, Lehečková, Eva (eds.). Praha : Akropolis, s. 69–106. Rozhovor s Milanem Jelínkem vedli Jan Chromý a Luboš Veselý.

### 2010

Za války vězení, pak disent. In: Jana Soukupová (ed.) *Nepoddajní aneb Nešlo to jinak : Příběhy jihomoravských disidentů v 70. a 80. letech 20. století*. Brno : Host, s. 88–93.

Bibliografie do roku 2004 je přístupna také na: <<http://www.phil.muni.cz/wucj/home/publikace/bibliografie/Jelínek>>.

Marie Krčmová  
 <[krcmova@phil.muni.cz](mailto:krcmova@phil.muni.cz)>

## РАДОСЛАВ(Ъ) ВЕЧЕРКА — ОСМЬ ДЕСАТЬ ТИ ПЯТЬ ЛѢТЪ

V letošním roce se dožívá půlkulatého jubilea emeritní profesor Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a čelný představitel evropské slavistiky prof. PhDr. Radoslav Večerka, DrSc., Dr. h. c. (mult.).

Narodil se 18. dubna 1928 v Brně a po maturitě na reálném gymnáziu se v roce 1947 zapsal na brněnskou filozofickou fakultu ke studiu české a ruské filologie, kde mezi jeho učitele patřili například Adolf Kellner, Václav Machek, František Trávníček a především Josef Kurz. Brněnské univerzitě zůstal věrný celý život. V roce 1952 obhájil státní práci zabývající se genitivem data v staroslověněštině a získal titul PhDr., v roce 1957 mu byl přiznán titul CSc. za práci zaměřenou na syntax staroslověnských participií. Toto téma rozpracoval i ve své habilitační práci, která se stala podkladem habilitačního řízení, úspěšně završeného v roce 1964. Následně jmenování profesorem, schválené vědeckou radou fakulty koncem šedesátých let, bylo vinou politických tenzí odloženo až na počátek devadesátých let. Určité uvolnění představoval skloněk let osmdesátých, kdy bylo Večerkově umožněno získat titul DrSc. Sumu jeho titulů prozatím uzavírají dva čestné doktoráty získané na přelomu milénia; první ve Freiburgu v roce 1999, druhý v Sofii v roce 2001. Mimo to je Radoslav Večerka laureátem Zlaté medaile Masarykovy univerzity, Ceny města Brna v oblasti společenských věd či bulharské Cyrilometodějské medaile s modrou stuhou.

Večerkovy odborné zájmy představují kvantitativně i tematicky rozsáhlý celek, jehož šíři zde můžeme načrtnout pouze v konturách. Na prvním místě musíme zmínit jeho zájem o staroslověnskou (morfo)syntax, který byl zažehnut již na počátku jeho vědecké kariéry studii o pádové syntaxi. Následovaly stati zaměřené na participiální vazby, které Večerka syntetizoval v monografii *Syntax aktivních participií v staroslověněštině* (1961). Pozornost později soustředil mimo jiné také na syntax základních staroslověnských numeralií, problematiku staroslověnského predikátu či metodologické otázky historickosrovnávacího studia skladby. Tyto speciální studie vyústily v monumentální německy psanou pentalogii *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax* (1989–2003), mezinárodně vynikající dílo, které zaujímá přední místo v žebříčku monografií o staroslověnské syntaxi. Další důležitou oblast Večerkovy odborného zájmu představují staroslověnské jazykové kontakty s neslovanskými jazyky, zejména řečtinou, latinou, okrajově též hebrejštinou a arménštinou, jimiž se začal obírat již v polovině padesátých let. Souhrn svých poznatků pak naposledy vtělil jako samostatnou kapitulu do publikace *Staroslověnská etapa českého písemnictví* (2010).